

Hundar i vård och omsorg

Vägledning till praktiskt arbete



FOTO: JOHANNE BJØRSETH



Svenska
Läkaresällskapet



UPPSALA
UNIVERSITET



SVENSKA
TERAPIHUNDSKOLAN



Svenska Barnläkarföreningen
Swedish Paediatric Society



Kommunal.

Du får gärna citera denna skrift om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. De bakomstående organisationerna har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Utgivare: Sveriges Veterinärförbund

ISBN 978-91-637-7698-4

Publicerad i februari 2015

Förord

Ett stort antal studier visar att hundar har många positiva effekter på välbefinnande och tillfrisknande hos patienter i vård och omsorg. Som med alla behandlingsformer måste även hundterapi utföras på ett väl planerat och seriöst sätt för att få avsedd effekt. Såväl patienter, anhöriga och personal som hundar måste förberedas och hanteras så att positiva resultat uppnås och risker minimeras.

Socialstyrelsen i samverkan med Arbetsmiljöverket, Jordbruksverket, Statens veterinärmedicinska anstalt och Folkhälsomyndigheten gav hösten 2014 ut en vägledning till gällande författningar när hundar används inom vård och omsorg¹.

För att ytterligare hjälpa vårdgivarna har i detta dokument flera intresseorganisationer och expertorgan gått samman och utarbetat en vägledning om viktiga delar av det praktiska arbetet kring hundar i vården. Tanken är att dokumentet ska vara ett komplement till myndigheternas författningssammanställning. Vägledningen är medvetet kortfattat skriven och kan inte ses som en fullständig kunskapskälla inom området. I kapitlet om smitta och smittspridning har gruppen inhämtat synpunkter från såväl intresseorganisationer som vetenskapliga experter inom området, och formulerat en egen rekommendation som är praktiskt genomförbar. Trots de brister som kan finnas är vår förhoppning att denna vägledning ska användas som en första introduktion och ett stöd för de vårdgivare som vill börja använda hundar i sin verksamhet.

Målsättningen är att dokumentet ska uppdateras regelbundet.

Johan Beck-Friis, Sveriges Veterinärförbund
Ulf Brändström, Astma- och Allergiförbundet
Ann Edner, Svenska Barnläkarföreningen
Sara Karlberg, Svenska Terapiahundskolan
Anders Lindfors, Svenska Läkaresällskapet
Åsa Melhus, Uppsala universitet
Jan Rehn, Kommunal

¹ Socialstyrelsen. Hundar i vård och omsorg – Vägledning till gällande regelverk. Rapport, september 2014.

Termer och begrepp

Allergen	Är normalt förekommande ämnen (i allmänhet proteiner), t ex hos hundar, som kan skapa allergisk känslighet (sensibilisering) hos allergibenägna individer och därefter vid exponering ge upphov till inflammatoriska reaktioner (allergiska symtom) hos de personer som utvecklat allergi, t ex mot ett eller flera olika hundallergen.
EHEC/VTEC	Tarmbakterier (<i>E coli</i>) som kan orsaka svår diarrésjukdom. Läs mer på Folkhälsomyndighetens, Smittskyddsläkarföreningens respektive Statens veterinärmedicinska anstalts webbplatser.
ESBL	Tarmbakterier som kan bilda speciella enzymer, s k extended spectrum beta-lactamases, som ger bakterierna en bred resistens mot antibiotika. Läs mer på Folkhälsomyndighetens och Smittskyddsläkarföreningens webbplatser.
Hund i vård och omsorg	En typ av tjänstehund som används inom vård och omsorg och som arbetar med flera olika patienter. Det finns olika benämningar, exempelvis vårdhund eller terapihund.
MRSA	Meticillinresistent <i>Staphylococcus aureus</i> , hudbakterier som är resistent mot den typ av antibiotikum som är förstahandsval vid behandling av infektioner orsakade av <i>S aureus</i> . Läs mer på Folkhälsomyndighetens, Smittskyddsläkarföreningens och Socialstyrelsens webbplatser.
MRSP	Meticillinresistent <i>Staphylococcus pseudintermedius</i> , hundens motsvarighet till MRSA. Läs mer på www.sva.se .
Patient	Såväl patienter inom hälso- och sjukvården som brukare inom socialtjänsten omnämns som patienter i detta dokument. Med brukare avses alla som får individuellt behovsprövade insatser från socialtjänsten, även när det gäller funktionshindersområdet och frågor som regleras i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).
Vektor	En vektor sprider smitta mellan arter och/eller individer. Vanligen menas leddjur som insekter, spindeldjur, mångfotingar och kräftdjur, men även fåglar och däggdjur kan fungera som vektorer, dvs vara bärare som överför ett smittämne till människa, djur eller växt.
Vårdgivare	Den som bedriver sådan verksamhet som omfattas av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.
Zoonos	Infektion som kan överföras mellan djur och människa, antingen genom direktkontakt eller indirekt via livsmedel, miljö (t ex vatten och jord) eller via vektorer som myggor och fästingar.

Innehåll

Förord	3
Termer och begrepp	6
Sammanfattning	7
Planering av verksamheten	8
Allergi	9
Bakgrund	9
Allergiaspekter på hund i vården	9
Smitta och smittspridning	12
Zoonoser – smittor från djur till människor	13
Humanoser – smittor från människor till djur	13
Friska hundar	14
Patientens hälsa	14
Fysiska skador	15
Skador på människa	15
Skador på hund	15
Hundräddsla	16
Hundens hälsa och mentala välbefinnande	17
Glöm inte försäkringar	19
Djurförsäkringar	19
Ansvar och sjukdom	19
Försäkring på utrustningen	19
Forskningsläget	20

Sammanfattning

Hundar i vård och omsorg har i omfattande internationell vetenskaplig litteratur visats kunna ge åtskilliga positiva terapeutiska effekter på patienter med såväl fysiska som psykiska åkommor. Liksom med all annan behandlingsverksamhet är det dock viktigt att hundterapi utförs på rätt sätt, för lämpliga patienter med rätt indikationer och så att vare sig personal, anhöriga eller hundar tar skada.

Detta vägledningsdokument presenterar hur hundterapi bör planeras liksom hur den bör genomföras för att verksamheten ska vara säker och effektiv. Dokumentation, journalföring, allergianpassning, skydd mot smitta och smittspridning, hur man undviker fysiska skador, hantering

av hundräddsla, djurhälsa och djurskydd för hunden, försäkringsaspekten och något om forskningsläget nationellt såväl som internationellt sammanfattas.

Författarna är överens om att beslut om hundnärvaro ska grundas på ett dokumenterat stöd för terapeutiska effekter av en insats av en för inom vård och omsorg utbildad hund med hundförare. Detta kan gälla t ex förbättrad livskvalitet, ett förbättrat sjukdomstillstånd, effektivare rehabilitering eller en avgörande lindring av vad ett sjukdomstillstånd orsakar. Hundterapi ska vägas mot eventuella betydelsefulla risker och andra biverkningar av ett sådant beslut.



FOTO: JOHANN BJORSETH

Hundar i vård och omsorg har visats kunna ge åtskilliga positiva terapeutiska effekter på patienter med såväl fysiska som psykiska åkommor.

Planering av verksamheten

När en vårdverksamhet börjar använda hundar ska det ske med hänsyn till de regler som finns och de boendes individuella behov. Många människor upplever det som positivt att ha kontakt med hundar. Mest erfarenhet har man för närvarande från äldreomsorgen, men allt mer data kommer även från andra vård- och omsorgsverksamheter där hundar framgångsrikt medverkar i olika former av träningsmoment.

Vårdsyftet med att använda hund måste vara tydligt och verksamheten måste bedrivas enligt en fastställd plan. För att insatser med hund ska ske både på ett säkert sätt och med god kvalitet är det viktigt att hunden är psykiskt stabil och har för uppgiften lämpliga egenskaper. Det är också viktigt att både hund och hundförare har genomgått utbildning, är samspelta och fungerar bra tillsammans.

Det förberedande arbetet bör innefatta samtal med den/de patienter som är tänkta att ta del av hundterapin. Har patienten haft djur tidigare eller inte, vill han/hon över huvud taget komma i kontakt med ett djur? Vårdgivarna bör utifrån patientens

sjukdomshistoria formulera behandlingsmål för att kunna angripa specifika problem. Det kan underlätta att upprätta ett faktaformulär i början av djurterapin där förutsättningar och målsättningar sammanställs.

Vidare bör informationssamtal genomföras med berörda läkare, vårdare och andra terapeutgrupper, liksom med patientens anhöriga. Alla inblandade måste vara införstådda med hundens medverkan i vården. Verksamheten måste också anpassas så att hänsyn tas till personer med allergiska besvär eller hundrädsla (se kommande avsnitt).

I individuellt riktade hundterapiinsatser bör verksamheten journalföras. Framgångar och misslyckanden ska då dokumenteras. Dokumentationen bör vara skriftlig och eventuellt kompletterad med fotomaterial, för att kunna fungera som grund för en utvärdering av terapin. Vid användning av hund som stimulans till grupper av patienter kan det räcka att företeelser av särskild betydelse för verksamheten dokumenteras av vårdgivaren.

Allergi

Bakgrund

Allergiska symtom som utlöses på grund av pälsdjur orsakas av allergener som finns hos eller frigörs från djuren och på så sätt kan spridas och sedan lagras i omgivningen. Dessa allergener kan, hos individer med anlag för att utveckla allergi, ge upphov till en allergisk sensibilisering. Det innebär att förnyad exponering för pälsdjur kan ge upphov till besvär på grund av inflammatoriska reaktioner i hud (utslag, klåda), ögon (allergisk ögoninflammation), näsa (allergisk snuva, nästäppa) och nedre luftvägar (astma, andningsbesvär), dvs ge allergiska symtom. Sådan sensibilisering kan ske mot pälsdjur även via indirekt exponering mot deponerat allergen (1–3, 6).

Utveckling av allergi förutsätter att en upprepade exponering skett, oftast under en längre tid. Hos en redan allergisk individ ökar risken för kraftigare symtom ju mer exponering denne utsätts för (5).

Den klart vanligaste orsaken till allergiska symtom året runt (sk perenn allergi) i Sverige är allergi mot hund och katt. 15–20 procent av alla vuxna i Sverige rapporterar att de får allergiska besvär av pälsdjur (8). Minst hälften av dessa anger allergiska besvär mot hund. Liknande frekvens rapporteras för barn/ungdomar i skolåldern.

Från hund kommer flera olika allergen från yttersta hudlagret (finns i stöv), från saliven, samt i någon mån i urinen och kan ge upphov till allergiska symtom. Dock är hundens allergen något mindre flyktigt/luftburet än kattens. Sammansättningen av allergen hos olika hundraser kan variera i högre grad än den hos katter. Hos alla hundraser produceras dock allergen som kan ge upphov till allergiska symtom, dvs några ”allergifria” hundar finns inte (7). Däremot kan mängden allergen som sprids variera beroende på

hundens ras, antalet djur och möjligen dess/deras ålder, vilket kan påverka allergendosen som man utsätts för. Denna dos påverkas även i hög grad av den aktuella miljön, t ex förekomst av textilier, mattor, stoppade möbler m m liksom av lokalers ventilation, rörelse i miljön och ”städbarhet”, förutom hur länge en känslig individ vistas där.

Allergi mot pälsdjur (deras allergen) kan alltså orsaka astma, snuva/nästäppa (rinit) och ögoninflammation (konjunktivit). Direktkontakt mellan hud och pälsdjursallergen kan orsaka hudreaktioner, t ex nässelutslag/urtikaria. De flesta personer med pälsdjursallergi får symtom snabbt, inom minuter/timme. En så kallad senreaktion kan sedan ge ökade symtom (t ex astmaanfall) efter flera timmar, som alltså kan komma långt efter det att exponeringen upphört (4). För de mest känsliga riskerar reaktionen att bli svårast.

Pälsdjursallergen är svårt att sanera bort när de lagras i en inomhusmiljö, även om djur inte längre finns där, och kan finnas kvar i flera år om än i reducerad mängd.

Allergiaspekter på hund i vården

Behovet av hunds närvaro i vård och omsorg ska alltid noggrant övervägas avseende för- och nackdelar.

Beslut om hundnärvaro ska grundas på ett dokumenterat stöd för terapeutiska effekter av en insats av utbildad hund och hundförare inom vård och omsorg. Detta kan gälla t ex förbättrad livskvalitet, ett förbättrat sjukdomstillstånd eller en avgörande lindring av vad ett sjukdomstillstånd orsakar och ska vägas mot eventuella betydelsefulla allergirisker (och andra bieffekter) av ett sådant beslut.

Där akutsjukvård bedrivs, t ex vid akutsjukhus och vårdcentraler, bör särskild restriktivitet tillämpas när det gäller hundterapi. Risken för akut

påverkan av allergikers tillstånd är störst där och oförutsedda effekter är svårast att bedöma.

- I de fall där en insats med hund av behandlande läkare bedöms vara av stor medicinsk vikt bör ett beslut fattas som en ordinerad åtgärd. Dessförinnan bör en riskbedömning av eventuella nackdelar (kort- och långsiktiga) för andra vårdtagare samt personal vägas mot den förväntade positiva effekten.

- En utvärdering av nytta/skada bör göras efter varje sådan beslutad insats.

Beslut att införa hund i andra sammanhang kan vara mer indicerat inom vissa vård-/omsorgsformer som t ex demensvård, strokeavdelningar, psykiatriska kliniker med långtidsinlagda patienter, där barn behandlas lång tid efter trauma, svår kronisk sjukdom, funktionshinder eller psykisk störning eller där patienter vårdas i livets slutskede/hospice. I dessa fall bör följande förutsättningar vara uppfyllda:

- Införandet ska vara planerat och föregås av en riskanalys så att inte patienter, personal eller anhöriga med medelsvår till svår allergi drabbas av ökade symtom.

- Om en prövning talar för huvudsaklig nytta av ett införande där vårdtagare bor eller är inlagda ska detta planeras så att risken för allergisymtom minimeras. Det innebär att miljön ska ha en lättstädad inredning samt att särskilda rutiner för städning och tvätt tillämpas. Information/utbildning ska ges med syfte att reducera allergenhalter maximalt. Begräsningar för var hund och hundförare får vistas ska gälla och tydligt markeras. Information ska lämnas till vårdtagare, personal, och anhöriga om var och när hunden vistas. Vid behov kan kvarvarande allergenhalt bedömas med hjälp av så kallad dammanalys av hundallergen.

I de fall där hundar kan tänkas förekomma mer

regelbundet, t ex äldreboende, visst demensboende eller behandlingshem, bör följande beaktas:

- Det måste alltid inom kommunen finnas en majoritet djurfria alternativ att erbjuda för att hund i vård och omsorg ska kunna införas. Alternativet kan därför vara svårast att införa i mindre kommuner, med färre enheter, utan att valfriheten för patienter med pälsdjursallergi begränsas avsevärt. Detta kan ha stor betydelse även för personal och anhöriga eller andra besökare med pälsdjursallergi.

Referenser

1. Almqvist C, Wickman M, Perfetti L et al. Worsening of asthma in children allergic to cats, after indirect exposure to cat at school. *Am J Respir Crit Care Med*, 2001, 163, 694–698.
2. Chinn S, Heinrich J, Anto JM et al. Bronchial responsiveness in atopic adults increases with exposure to cat allergen. *Am J Respir Crit Care Med*, 2007, 176, 20–26.
3. Egmar AC, Almqvist C, Emenius G et al. Deposition of cat (Fel d 1), dog (Can f 1), and horse allergen over time in public environments – a model of dispersion. *Allergy*, 1998, 53, 957–961.
4. Galli SJ, Tsai M & Piliponsky MA. The development of allergic inflammation. *Nature*, 2008, 454, 445–454.
5. Langley SJ, Goldthorpe S, Craven M et al. Exposure and sensitisation to indoor allergens: association with lung function, bronchial reactivity and exhaled nitric oxide measures in asthma. *J Allergy Clin Immunol*, 2003, 112, 362–368.
6. Ritz BR, Hoelscher B, Frye C et al. Allergic sensitisation owing to "second hand" cat exposure in the school environment. *Allergy*, 2002, 57, 357–361.
7. Shah R & Grammer LC. An overview of allergens. *Allergy Asthma Proceed*, 2012, 33, 2–5.
8. Socialstyrelsen. Nationella miljöhälsoenkäten – NMHE, 2007.



FOTO: ANN EDNER

Beslut att införa hund kan vara mer indicerat inom vissa vård-/omsorgsformer som t ex där barn behandlas lång tid efter trauma.

Smitta och smittspridning

I Sverige finns det idag ca 800 000 hundar, varför det bland både personal och patienter säkerligen finns hundägare. Hundägare är inte överrepresenterade i infektionsstatistiken, och trots ett relativt högt hundantal finns mycket få svenska rapporter som beskriver trolig eller konstaterad smitta från hund till människa.

Ledar- och servicehundar har länge kunnat ses i olika patientsammanhang, medan vård-/terapihundar är ett nyare fenomen inom vård och omsorg. Den nära kontakt som vård-/terapihundar har med patienter gör att eventuella smittris-

ker måste beaktas och minimeras. För att säkerställa detta behöver smittförebyggande rutiner utarbetas lokalt med hjälp av vårdhygienisk expertis, infektionsläkare och veterinär. Ingår barn i arbetet med vård-/terapihund är det en god idé att engagera även barnläkare. Man bör se till att kännedomen om gällande lagstiftning är god och att det finns kommunikationskanaler etablerade mellan utbildad vård-/terapihundförare, verksamhetschef, smittskyddsläkare och veterinär, innan man kör igång verksamhet med hund i vård och omsorg.



FOTO: ANN EDNER

I vissa fall bör hunden vara kopplad av säkerhets- och hygienskäl.

Zoonoser – smittor från djur till människor

Människan är den farligaste och vanligaste smittkällan till infektioner inom humanmedicinen. Ibland händer det dock att hundar överför en del av sina mikroorganismer till människor. Detta sker huvudsakligen genom direkt eller indirekt kontaktsmitta.

Till de hundinfektioner som har en högre dignitet hör rabies, brucellos, leishmanios, leptospiros och vissa infektioner med inälvsmaskar (t ex hundens hakmask och dvärgbandbask). Ingen av dessa infektioner förekommer normalt i Sverige. De gånger de har rapporterats har det rört sig om importfall. I och med att en del av dessa infektioner kan vara symtomfattiga och att följsamheten till gällande lagstiftning vid ut- och införsel av hundar inte alltid är optimal (3), bör en vård-/terapihund inte vara importerad eller resa utanför Norden så länge den arbetar inom vård och omsorg.

Förutom importerade hundsmittor finns det även inhemska. Till de senare hör *Salmonella*, *Staphylococcus pseudintermedius* med eller utan meticillinresistens, dermatofyten *Microsporum canis*, hundens spolmask, rävs-kabb och sedan 2010 även rävens dvärgbandmask. Om hundar sprider *Giardia* är omtvistat, då det främst är genotyper specifika för hund som hittats vid undersökningar. Risker associerade med nämnda patogener kan minskas genom att utesluta råfoder, otillräckligt upphettade livsmedel och fågelkontakt, kontinuerligt kontrollera hundens hud och kontakta veterinär vid hudproblem samt följa avmaskningsrutiner.

En del bakterier (*Pasteurella* spp, *Eikenella corrodens*, *Neisseria weaveri* och *Weeksella zoohelcum*) överförs vid bett och kan ge upphov till svårare infektioner, medan det kan räcka med en slick för *S. pseudintermedius/aureus* och *Capnocytophaga* spp (2, 6, 8). Stelkramp finns beskrivet i samband med djupare bett, men det tillhör de verkliga ovanligheterna. Då en hund ska vara

utbildad och i test ha uppvisat den nödvändiga psykiska stabiliteten för sitt uppdrag, bör risken för bett vara liten. Hunden ska vara tränad på ett sätt så att slickande undviks. I vissa fall bör hunden vara kopplad av säkerhets- och hygienskäl. Skulle hunden uppvisa ett aggressivt eller asocialt beteende ska den utgå ur verksamheten. I och med att olyckan kan vara framme trots alla förebyggande åtgärder ska såväl hund som hundförare vara försäkrade.

Humanoser – smittor från människor till djur

Förutom att sprida sina egna mikroorganismer, kan hundar utgöra vektorer eller bli bärare för inom humanmedicinen viktiga patogener som *Clostridium difficile*, meticillinresistent *S. aureus* och ESBL-producerande tarmbakterier (5, 7).

Koloniseringsfrekvensen av multiresistenta bakterier hos hund speglar vanligtvis den humana bärarskapsfrekvensen samt kontaminationsgraden i humana livsmiljöer (5). I Sverige är bärarskapsfrekvensen av multiresistenta bakterier bland både friska och sjuka människor generellt låg. Hos hundar är den ännu lägre (9). För att det ska fortsätta att vara så ska aldrig en vård-/terapihund släppas in på avdelningar med pågående utbrott, oberoende av agens. Med god handhygien, adekvata, dagliga städrutiner, eliminerat hundlickande och inget råfoder/matande/hundgodisätande (7, 10), kan riskerna med många agens ytterligare hållas nere.

Ett specialfall av humanos är tuberkulosen. Hundar kan infekteras av *Mycobacterium tuberculosis* och *Mycobacterium bovis* även om det är ovanligt. Vård-/terapihundar ska därför aldrig vistas där det finns människor med misstänkt eller konstaterad smittsam tuberkulos. Prognosen vid hundtuberkulos är mycket dålig och innan hunden avlivas kan den sprida smittan (1). Tuberkulosen är utrotad bland svenska livsmedelsdjur, varför källan kan vara människor om utlandsresor eller importerat foder saknas i sjukhistorien

(4). I Sverige har inte något hundfall rapporterats på många år, men i Danmark förekom det ett fall under första halvåret av 2014. Denna hund hade importerats från Grekland.

Friska hundar

Med en frisk och välmående hund minskar riskerna för både infektioner och bärarskap av zoonotiska mikroorganismer och humanpatogener. Därför är det viktigt att hunden är vaccinerad och avmaskad enligt gällande rekommendationer samt går på årliga kontroller hos legitimerad veterinär (se även avsnittet Hundens hälsa och mentala välbefinnande). Tänder, klor och päls måste skötas regelbundet och hunden ska vara fri från ektoparasiter (loppor, fästingar) samt hudproblem vid arbete. Hundföraren ansvarar för att en yttre inspektion har gjorts av hunden innan den får tillträde till ett boende eller sjukhus. Då kraftigt fällande hundar kan utgöra ett problem bör raser väljas där pälsfällningen är begränsad.

Vid tecken på infektiös sjukdom (kräkningar, diarré, rinnande ögon/nos, uppenbar klåda, hudproblem, flytningar etc) får hunden inte tas in på sjukhus eller boenden. För att återgå i tjänst måste hunden vara antibiotikafri och friskförklarad av veterinär.

Patientens hälsa

Vid all användning av hund inom vård och omsorg bör en läkarordination föreligga. I samband med ordinationen gör läkaren en riskbedömning där hänsyn tas till bland annat patientens allmänna och mentala status, infektions-/bärarsstatus, infektionsförsvar, medicinering, följsamhet till regler etc.

Om föraren inte är vårdpersonal bör han eller hon genomgå vårdhygienisk utbildning. Socialstyrelsens föreskrifter om klädsel och basala hygienrutiner ska följas. Vidare ska vård-/terapihunden och dess förare arbeta på ett sådant sätt att de inte innebär eller utsätts för någon ökad infektionsrisk. Det bör därför sättas upp lokala regler för var vård-/terapihunden får och inte får

vistas, vilka städrutiner som ska gälla där vård-/terapihunden arbetar, vilken desinfektion som eventuellt ska användas och var. För att smittförebyggande åtgärder ska vara relevanta är det bra om man genomgående har ett One Health-perspektiv och involverar en veterinär.

Referenser

1. Botelho A, Perdigão J, Canto A et al. Pre-multidrug-resistant *Mycobacterium tuberculosis* Beijing strain associated with disseminated tuberculosis in a pet dog. *J Clin Microbiol*, 2014, 52, 354–356.
2. Brook I. Management of human and animal bite wound infection: an overview. *Curr Infect Dis Rep*, 2009, 11, 389–395.
3. Davidson RK & Robertson LJ. European pet travel: misleading information from veterinarians and government agencies. *Zoonoses Public Health*, 2012, 59, 575–83.
4. Erwin PC, Bemis DA, Mawby DI et al. *Mycobacterium tuberculosis* transmission from human to canine. *Emerg Infect Dis*, 2004, 10, 2258–2260.
5. Ewers C, Bethe A, Semmler T et al. Extended-spectrum beta-lactamase-producing and AmpC-producing *Escherichia coli* from livestock and companion animals, and their putative impact on public health: a global perspective. *Clin Microbiol Infect*, 2012, 18, 646–655.
6. Griego RD, Rosen T, Orengo IF & Wolf JE. Dog, cat, and human bites: a review. *J Am Acad Dermatol*, 1995, 33, 1019–1029.
7. Lefebvre SL, Reid-Smith RJ, Waltner-Toews D & Weese JS. Incidence of acquisition of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*, *Clostridium difficile*, and other health-care-associated pathogens by dogs that participate in animal-assisted interventions. *J Am Vet Med Assoc*, 2009, 234, 1404–1417.
8. Oehler RL, Velez AP, Mizrahi M, Lamarche J & Gompf S. Bite-related and septic syndromes caused by cats and dogs. *Lancet Infect Dis*, 2009, 9, 439–447.
9. SWEDRES-SVARM 2013. Use of antimicrobials and occurrence of antimicrobials in Sweden. Solna/Uppsala, 2014.
10. Weber DJ, Rutala WA, Miller MB, Huslage K & Sickbert-Bennett E. Role of hospital surfaces in the transmission of emerging health care-associated pathogens: norovirus, *Clostridium difficile*, and *Acinetobacter* species. *Am J Infect Control*, 2010, 38, 5, Suppl 1, 25–33.

Fysiska skador

Skador på människa

Det kan finnas tillfällen då hunden oavsiktligt kan utsätta patienter i hundterapi för fysisk skada. Hundföraren har yttersta ansvaret för att detta inte händer. Kroppskontroll och impuls kontroll är viktiga delar i hundens träning. Exempel på känsliga situationer är:

- När en hund tar emot godis och kommer åt patientens hand med en tand. Det kan upplevas som ett bitt även om det i realiteten kan bero på att hunden hade svårt att komma åt godiset. Allt ätbart som patienten ger ska ges under uppsikt av hundföraren. Ibland tror patienter att hundens godis är något de kan äta själva.

- När en hund kommer åt med en klo mot skör

hud. Det är viktigt att man tränar hunden att aldrig krasa.

- När en tung hund trampar fel.

- När en hund står olämpligt till och kan orsaka att patienter faller.

Beträffande aktuell lagstiftning och regler kring övriga arbetsmiljöaspekter hänvisas till Socialstyrelsens dokument "Hundar i vård och omsorg – Vägledning till gällande regelverk" från 2014.

Skador på hund

Det är direkt olämpligt att ta med sig en valp i vårdmiljöer. Förberedelse och träning inför att arbeta med en hund i vård och omsorg ska ske



FOTO: SARA KARLBERG

Föraren bör träna in en rutin att alltid lyfta upp eller ned hunden från olika platser.

med vuxna djur under kontrollerade former.

Alla hundteam bör använda sig av säkerhets-halsband, som är konstruerade så att de med en enkel knäppning kan frigöras omedelbart om en patient skulle hålla fast hunden.

Hundföraren måste vara förberedd och förebygga situationer som kan innebära:

- Tvångskramar, dvs fasthållande kram kring hunden.
- Att en patient sparkar hunden i sitt sökande efter kontakt med den.
- Att hunden blir dragen i svansen. Om patienten klappar hunden på ryggen kan det hos vissa patienter uppstå en vilja att dra i svansen.
- Klämskador i hiss, vid rullator, rullstol, permobil, säng etc.
- Att hunden får i sig kemikalier eller mediciner. Ibland har vårdgivare preparerat mat med mediciner och ofta vill patienten ge hunden mat.

Olika storlekar på hundar i arbete kan medföra olika risker. Den mindre hunden kan skadas vid hårda klappar/kramar. Barn eller andra patienter med yviga rörelser kan lätt trampa på en liten hund. Långhåriga hundar kan fastna med pälsen. En hund bör inte hoppa upp eller ner från ett knä eller en högt belägen plats, då hunden kan skada sig i dessa situationer. Föraren bör träna in en rutin att alltid lyfta upp eller ned hunden från olika platser.

Det är viktigt att det finns rutiner för hundar som inte är i arbete men som vistas i lokalerna. Exempel på detta är anhörigas hundar. När den arbetande hunden kommer in i rummet bör alla andra hundar tas ut därifrån. Den arbetande hunden kan uppleva konkurrens eller tappa fokus på sitt arbete om andra hundar vistas i lokalerna samtidigt. Om andra hundar inte kan tas ut bör anhörigas hundar och personalhundar som inte är med i aktiviteten vara kopplade.

Hundrädsla

Personer som lider av hundrädsla kan uppträda stelt och för hunden uppvisa ett onormalt kroppsspråk. En del hundar kan också reagera på människor som bär kläder som täcker personens mun och näsa. Det är viktigt att vara medveten om att hunden blir osäker av detta och att hundteamet visar respekt för personer som lider av hundrädsla.

Vårdgivaren bör alltid på förhand utreda om det finns någon på arbetsplatsen som är hundrädd eller på annat sätt är negativt inställd till

hundar. Man bör utarbeta regler för var hundverksamheten ska bedrivas och på vilket sätt aktiviteten ska utföras. Det är viktigt att hundrädda personer inte behöver möta hunden. Hundteamet ska aldrig utge sig för att kunna bota hundrädsla.

Tydliga riktlinjer och överenskommelser om hur och när hundverksamheten sker ska finnas dokumenterade hos vårdgivaren, för allas kännedom.

Hundens hälsa och mentala välbefinnande

Vid användning av hundar i vården är det viktigt att inte bara fokusera på patienternas och personalens önskemål utan även att ta hänsyn till hundarnas välbefinnande. Det gäller såväl deras fysiska hälsa som deras mentala stabilitet och trivsel.

Vård-/terapihunden måste ha en fast huvudansvarig skötare som ser till att den får mat på fasta tider, att den rastas regelbundet och får tillräcklig vila för att undvika mental överansträngning. Den ansvariga måste också fatta de beslut som kan krävas om hunden blir sjuk samt den dag det är dags att avsluta hundens medverkan i vården. Denna uppgift får inte ges kollektivt till en personalgrupp eller en klinik, då risken i så fall är att ingen tar ett övergripande ansvar.

För alla hundar som deltar i djurterapi gäller att basal omvårdnad och skötsel ska ges. Det omfattar regelbunden rengöring av burar och liggplatser, god pälsvård, regelbunden avföringskontroll för parasitförekomst och god klovård. Regelbundna veterinärkontroller inklusive fullständiga vaccinationer mot aktuella smittämnen ska utföras. I dagsläget (2014) omfattar detta vaccination mot valpsjuka, parvovirusinfektion

och smittsam leverinflammation (HCC) (3). Hälsokontroller av hundarna bör genomföras minst en gång per år. Hunden ska dessutom ha en heltäckande djursjukvårdsförsäkring.

Om akut sjukdom eller skada inträffar hos



FOTO: JOHANNE BJØRSETH

För att säkerställa hundens mentala välbefinnande måste den vara van vid patientkontakt och ha ett temperament som är anpassat till arbetet i vården.

hunden i dess roll som vård-/terapihund ska en förberedd plan finnas för hur hunden ges första hjälpen. Ett väl utmärkt skåp eller liknande utrymme bör iordningställas, där enklare sjukvårdsutrustning förvaras. Skåpet bör innehålla några tryckförband, kompresser, gasbinda och sjukvårdstejp, för att kunna stoppa akuta blödningar. Vidare bör man ha bomull, bomullspinnar och blodstillande medel (lapispenna) om man skulle klippa för mycket vid kloklippning. Mjukgörande salva kan vara bra mot hudförhårdnader och antiseptiskt medel plus koksaltlösning är användbara vid hudinfektioner och för sårrengöring. Fästingutdragare bör finnas med, liksom sax, pincett och febertermometer.

På samma ställe bör det finnas information om och kontaktuppgifter till närmaste veterinärklinik. Dessa uppgifter ska finnas tillgängliga såväl för om skadan inträffar under ordinarie arbetstid som för jourveterinär under kvällstid och helger.

För att säkerställa hundens mentala välbefinnande måste den vara van vid patientkontakt och ha ett temperament som är anpassat till arbetet i vården. Hunden måste känna sig bekväm med att hanteras och klappas av olika människor och ha erfarenhet av olika yttre intryck och stimuli, t ex lukter, oväsen etc.

Även vana hundar i vård och omsorg måste få tid till vila och mental återhämtning (1). En ame-

rikansk studie (2) visade att främst yngre hundar (under sex års ålder) och mindre erfarna hundar uppvisade högre nivåer av stresshormoner i blodet efter 2,5 timmars arbete än äldre respektive mer erfarna hundar gjorde. Arbetsspassens längd bör därför rättas efter hundarnas ålder och erfarenhet. Alla hundar bör ges individuellt anpassade tydliga maximala arbetstider/dag, och dessa arbetstider får inte överskridas.

Slutligen måste hundens arbetsmiljö beträffande risk för fysiska och mentala skador utvärderas. Hunden ska inte tillåtas träffa patienter som visat rädsla eller aggression mot hundar eller som har en anamnes med våldsbrott. Likaså bör mediciner och andra ämnen i sjukhusmiljön som kan medföra förgiftningsrisk förvaras på ett sådant sätt att hunden inte kommer åt dem.

Referenser

1. Ehrén E. Hur påverkas utbildade vårdhundar (*Canis lupus familiaris*) av sitt arbete inom humanvården? Studentarbete 516, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Sveriges lantbruksuniversitet, 2014.
2. King C, Watters J & Mungre S. Effect of a time-out session with working animal-assisted therapy dogs. *J Vet Behav*, 2011, 6, 4, 232–238.
3. Windahl U & Ingman J. Grundvaccination av hund och katt. Kompendium, Veterinärkongressen, 2009, 51–54.

Glöm inte försäkringar

Utgångspunkten beträffande försäkringar för arbete med hund i vård och omsorg kan se lite olika ut. I vissa fall arbetar hundteamet som konsult och föraren är då oftast egen företagare. I andra fall kan hundteamet vara anställd av kommun eller privata aktörer. Som arbetande hundteam är det viktigt att man har relevant försäkringsskydd för sitt arbete. Det finns flera olika delar som behöver täckas upp av lämpliga försäkringar.

Djurförsäkringar

För att ge tjänstehunden ett fullgott skydd behöver föraren se till att det finns en veterinärvårdsförsäkring som täcker ekonomiska utlägg som kan uppstå vid sjukdom eller skada hos hunden.

Eftersom hunden är avgörande för teamets funktion är det lämpligt att även teckna en livförsäkring och en användbarhetsförsäkring för hunden. Föraren behöver i livförsäkringen se till att tjänstehundens meriter och livvärde tagits i beaktande om hunden skulle förolyckas. Användbarhetsförsäkringen kan ersätta med upp till liv-

försäkringsbeloppet om hunden blir så sjuk eller skadad att den varaktigt förlorar sin användbarhet som arbetande hund.

Ansvar och sjukdom

Hundföraren bör vidare ha en relevant ansvarsförsäkring som ger ett gott skydd vid eventuella skador som hunden eller man själv som hundförare kan orsaka. Detta ska täcka både person- och sakskada. Hundföraren bör dessutom ha en försäkring som täcker egen sjukdom och sjukavbrott när man arbetar som konsult. Om hundteamet arbetar som anställd är det arbetsgivaren som ska bistå med relevant ansvars- och sjukförsäkring.

Försäkring på utrustningen

Slutligen kan det vara bra att fundera på om den utrustning man själv och hunden använder är så dyrbar att den behöver försäkras. Transportburar och andra hjälpmedel kan stjälas eller förstöras, och om man jobbar som egenföretagare måste man i så fall själv köpa nytt.

Forskningsläget

Hittills finns det relativt lite svensk forskning om hundars effekt som hjälpmedel i vården.

En svensk översikt med exempel på djurkontakt i vården finns i skriften ”Djur i vården” (6). Två böcker har utgivits på svenska: ”Hundens betydelse i vården” av Barbro Beck-Friis och medarbetare (1) och ”Hund på recept” av Ingeborg Höök (5). En kort sammanfattning ”Djurens betydelse för människors hälsa” gavs 2009 ut av Sveriges lantbruksuniversitet (4).

En litteraturoversikt om ”Djurassisterad terapi i omvårdnaden” publicerades 2011 (2). Den baseras på sökning i flera databaser och omfattar 19 internationella artiklar som alla uppfyller stränga vetenskapliga kriterier. Kerstin Uvnäs-Moberg har skrivit många artiklar och medverkat i konferenser vad gäller interaktionen (oxytocinets roll) mellan människor och djur (10–13). Linda Handlin försvarade 2012 sin avhandling ”Associations between the psychological characteristics of the human–dog relationship and oxytocin and cortisol levels” (3).

SBU (Statens beredning för medicinsk utvärdering) gav i januari 2013 ut ”Vetenskaplig kunskapslucka: Vårdhundar inom äldreomsorg” (7). Socialstyrelsen publicerade i januari 2014 ”Vårdhund för äldre i särskilt boende. En systematisk översikt om effekter och vetenskapligt stöd” där man gått igenom aktuella internationella studier om interaktion hund–människa (8).

Alla nämnda studier är utförda på vuxna medan barnstudier är sällsynta. Det finns dock en enkätstudie från ett barn- och ungdomshospice som visar positiva effekter av vård-/terapihund hos kroniskt svårt sjuka barn och deras familjer (9).

Internationellt sett finns en stor mängd vetenskapliga publikationer kring djur i vården. Den engelska organisationen ”Society for Companion Animal Studies” (SCAS – www.scas.org.uk) pub-

licerar löpande nya forskningsstudier inom området. 2014 presenterades t ex strokehabiliteringsprojektet (www.strokerehabdogs.co.uk) som syftar till att hjälpa strokepatienter med hjälp av vård-/terapihundar.

I USA förekommer ”Animal Assisted Activities” och ”Animal Assisted Therapy” som normala och mycket uppskattade inslag i vården, såväl vid akutsjukhus som inom långvård, hospice och äldreomsorg. Där finns tre större organisationer – Pet Partners (www.petpartners.org), Therapy Dogs International (www.tdi-dog.org) och Therapy Dogs Inc (www.therapydogs.com) – som utbildar och certifierar tusentals vårdhundsteam, publicerar skrifter om djur i vården, ger ut instruktionsvideos och stimulerar forskning på olika sätt.

Nationella föreningar från ett drygt 30-tal länder samlas i International Association of Human-Animal Interaction Organizations (IAHAIO) (www.iahaio.org). Föreningen har som målsättning att stimulera ny forskning, utbildning och praktisk tillämpning av interaktion mellan djur och människa, inklusive djur i vården.

Andra aktörer på den internationella arenan som själva bedriver forskning och/eller sammanställer aktuella studier är The human animal bond and animal assisted therapy center for excellence, University of Oakland (www.oakland.edu), European Society for Animal Assisted Therapy (www.esaat.org), österrikiska Tiere als Therapie (www.tierealstherapie.org) och Center to study Human Animal Relationships and Environments (CENSHARE) vid University of Minnesota (<http://censhare.umn.edu>).

Den evidensbaserade forskningen visar idag med stor tydlighet att vård-/terapihundar utgör ett värdefullt komplement till traditionella terapiformer.

Referenser

1. Beck-Friis B, Strang P & Beck-Friis A. Hundens betydelse i vården – erfarenheter och praktiska råd. Gothia förlag, 2007.
2. Gál G. Djurassisterad terapi i omvårdnaden – en forskningsöversikt om effekter av vårdhund. Kandidatarbete, Sophiahemmet högskola, 2011.
3. Handlin L, Nilsson A, Ejdebäck M, Hydbring-Sandberg E & Uvnäs-Moberg K. Associations between the psychological characteristics of the human-dog relationship and oxytocin and cortisol levels. Anthrozoös, 2012, 25, 2, 215–228.
4. Håkansson M. Djurens betydelse för människornas hälsa. Forskningsrapport, SLU Skara, 2009.
5. Höök I. Hund på recept – den professionella vårdhunden. Gothia förlag, 2010.
6. Norling I. Djur i vården. Forskningsöversikt, Göteborgs universitet och Kommunal, 2002.
7. SBU. "Vetenskaplig kunskapslucka: Vårdhundar inom äldreomsorg", Id-nr: UTV2012/551, Upplagd: 2013-01-11.
8. Socialstyrelsen. "Vårdhund för äldre i särskilt boende, En systematisk översikt om effekter och vetenskapligt stöd", ISBN 978-91-7555-147-0. Artikelnummer 2014-1-25.
9. Talläng Larsson S et al. The significance of a therapy dog at Lilla Erstagården. Poster, EAPC Research Congress, Trondheim, 2012.
10. Uvnäs-Moberg K. Antistress pattern induced by oxytocin. News Physiol Sci, 1998, 13, 22–26.
11. Uvnäs-Moberg K. The oxytocin factor. Da Capo Press, Boston, USA, 2003.
12. Uvnäs-Moberg K, Arn I & Magnusson D. The psychobiology of emotion: the role of the oxytocinergic system. Int J Behav Med, 2005, 12, 2, 59–65.
13. Uvnäs-Moberg K. Role of oxytocin in human animal interaction. Proceedings, 12th International IAHAIO Conference, Stockholm, 2010.



FOTO: ZACHARY WOLF

I USA förekommer "Animal Assisted Activities" och "Animal Assisted Therapy" som normala och mycket uppskattade inslag i vården.

Kontaktuppgifter

För frågor eller ytterligare information hänvisas till de organisationer som står bakom detta vägledningsdokument.



FOTO: ANN EDNER





FOTO: SVENSKA TERAPIHUNDSKOLAN